

*Ara ve el mes de maig, regalada primavera,
floriran totes les flors, els clavells i les rosetes.*

EL FOLKLORE D'OSONA

PRESENTACIÓ DEL MONOGRÀFIC

Fa ben poc que s'han celebrat els 30 anys de l'inici de la recollida sistemàtica de saber popular a la nostra comarca per part del Grup de Recerca Folklòrica d'Osona (GRFO) i falta ben poc per celebrar els 35 anys del naixement d'aquest grup. En l'interval entre una i altra efemèride la revista *Ausa* vol dedicar el present monogràfic a l'activitat i als resultats del treball del GRFO, veritable referència ineludible per a tots aquells que s'interessen pel folklore català.

Osona i el folklore¹

Osona és una terra on les manifestacions del saber tradicional i del folklore han tingut sempre una gran acceptació, ja sigui en la seva dinàmica d'acció social o bé d'estudi erudit. Aquí només farem referència a aquelles persones que, com els membres del GRFO, n'han fet tema d'estudi.

El recull sistemàtic del folklore osonenc fins a la publicació dels treballs del GRFO són d'una mateixa concepció. Aquesta unitat prové essencialment d'abans de la Guerra Civil i de l'impuls que la Renaixença va donar als materials provinents de les manifestacions populars. És un model romàntic, amb notes provinents de Herder i d'altres literats europeus. A Catalunya va tenir una força especial el moviment impulsat per Manuel Milà i Fontanals en la

1. Vegeu ROVIRÓ, Xavier, «Mig segle de folklore a Osona». *Ausa* [Vic], vol. XX, núm. 148-149 (2002), p. 269-288.

seva edició del *Romancerillo catalán* (1882) i continuat per la Secció de Folklore del Centre Excursionista de Catalunya presidida per R. Serra i Pagès (1904).

El poeta Jacint Verdaguer és el primer i el més important folklorista recollidor de cançons, llegendes, costums i dites de la nostra comarca d'aquesta època. La seva poesia i la seva prosa són plenes de referències al món tradicional. El té com a objecte d'estudi i com a eina d'inspiració artística. Sovint amb el propòsit de tornar al poble allò que prové del poble. Verdaguer va aplegar moltes cançons populars: s'estimava les corrandes, els goigs, les nades, els romanços, les cançons infantils, etc. S'ha calculat que Verdaguer va arribar a aplegar unes 250 peces de cançoner, i aquesta col·lecció va ser coneguda i en part aprofitada pels mestres de la Renaixença, Marià Aguiló i Manuel Milà. Hi ha constància que Aguiló l'acompanyà en alguna exploració per Folgueroles, i que escoltaren plegats «Els segadors» de llavis de Josepa Santaló, mare del jove Cinto.

A més de Verdaguer, van recollir folklore per a Milà i Fontanals el farmacèutic Josep Giró i Torà i el propietari Josep Tortadès.

Una altra iniciativa de caràcter acadèmic i sorgida en el si de la Universitat de Barcelona va ser l'Arxiu d'Etnografia i Folklore, promogut pel Dr. Tomàs Carreras i Artau el 1915. Hi col·laboraren moltes persones de la societat civil. Des d'Osona hi aportaren materials Josep Pratdesaba, Fortià Solà, Mn. Joan Canudas, J. Roure, Ferriol Codina, Josep Valls, Isidre Castells, Mn. Conrad Aixelà, Josep Molins, Josep Muntanyà, Antoni Ariet i Domingo, Antoni Ariet i Serra, Eduard Junyent i Frederic Martí.

Cal fer esment també, entre els anys 1921 i 1938, de la gran iniciativa de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, patrocinada per Rafael Patxot. Entre els osonencs que hi van fer valuoses aportacions hi destaquen: Mn. Joan Sala, Mn. Joan Puntí, Joaquim Pecanins, Antoni Gallardo i Roser Matheu, Mn. Lluís Romeu, Mn. Antoni Griera i Josep Maria Vilarmau. Vilarmau² va confeccionar una obra important i va ser dels pocs folkloristes que seguí treballant passada la Guerra Civil.

Ja hem indicat que l'excursionisme va tenir un paper important en la recollida de folklore. El 1911 va començar-se a publicar el butlletí del Centre Excursionista de Vic on periòdicament aparegueren articles de folklore. Els osonencs més destacats que hi van fer aportacions foren: Jaume Vilaró, Joaquim Vilaplana, Magí Bassas, Segimon Cunill i mossèn Josep Gudiol i Cunill.

Durant la postguerra l'interès pel folklore va ser sovint una feina de permanència cultural i de resistència política. A més de Josep M. Vilarmau, van

2. Vegeu ROVIRÓ, Xavier. «Vilarmau, folklorista i poeta dels romeus de l'Esbart de Vic». *Ausa* [Vic], vol. XVIII, núm. 142 (1999), p. 305-320.

recollir saber popular Mn. Antoni Griera i Joaquim Pecanins. Els canals de difusió dels reculls de folklore van veure's alterats; totes les iniciatives que el país havia organitzat de recollida sistemàtica estaven perdudes. Alguns historiadors, com ara per exemple Mn. Fortià Solà, de Torelló, mesclaven, enmig de la història local, llegendes, cançons o altres mostres de saber popular; altres autors que utilitzaren aquesta estratègia de divulgació van ser Agustí Cardós, Albert Collell, Pla Cargol i F. Pujol. Complementant aquest treball es poden trobar brevíssims reculls o peces soltes en programes o revistes de festa major, com per exemple els de la festa major d'Aiguafreda, on trobem alguns articles de l'Albert de Sicília Cruells, o bé a la revista del Mercat del Ram de Vic.

A partir del 1952, Miquel Bosch i Jover, membre de la Junta del Patronat d'Estudis Osonencs, va donar regularitat a la recerca folklòrica gràcies a la publicació dels seus treballs a la nostra revista. Durant vuit anys va ser l'única publicació regular on hi havia una secció dedicada al folklore.

La represa cultural i reivindicativa que el país va viure a partir de finals de la dècada de 1960 es deixà sentir amb notable força en l'àmbit del folklore. Aquesta explosió es podrà veure en tots els àmbits que ja havien estat oberts des de finals del segle XIX i fins al 1936.

Una d'aquestes vies de divulgació fou l'excursionisme. L'erudit Ramon Vinyeta, de Torelló, publicà dues guies excursionistes sobre les Gorgues i Bellmunt. Més endavant arribarien les guies de Cabrera, el Vidranès, Matagalls, els Munts, Tavèrnoles i Savassona. I el 1968 Jaume Sala i Sivillà publicà la guia excursionista d'Osona, el Ripollès i el Berguedà.

Es reprenia també la publicació de monografies on el folklore hi tenia un protagonisme molt important o, fins i tot, n'era el tema central. L'any 1963 Lluís Thomasa publicà *La vall de Torelló*, ple d'informació folklòrica; Antoni Pladevall, *Persecució de bruixes a les comarques de Vic a principis del segle XVII* (1974); Esteve Busquets, *La piel en el folklore* (1977); Joan Castells, *Folklore torellonenc* (1979); diversos joves de la comarca publicaren el recull de cançons *El rec del Tint* (1980); Gonçal Cotrina, *Llegendes i tradicions de les valls del Ter i del Freser* (1981); Valentí Rourich i Josep Rovira, *La festa del pi* (1981); Toni Donada, *El serpent de la Devesa (llegenda manlleuana)* (1984); Ramon Ordeig, *Llegendes vigatanes* (1987); Joan Armangué, *La versió de Tona del «Ball de Serrallonga»* (1992); Martí Boada, *Llegendes del Montseny* (1992); Alfons Giol, Josep Rovira i Joan Soler, *La festa del Pi de Centelles* (1992); Joaquim Maideu, *Crestomatia de cançons tradicionals catalanes* (1992); Josep M. Solà i Sala, *Llegendes d'Osona* (1992); Josep M. Solà i Sala, *La sardana a Vic* (1996); Joan Guillamet, *Llegendes del poema Canigó de Jacint Verdaguer* (1997); Pere Mestre, Daniel Montanyà i Josep Albert Planes, *El Lluçanès màgic* (1998); Víctor Pallàs, *El Cos Sant* (1998); Carles Puigferat, *Colla sardanista Riallera (1948-1998): cinquanta anys d'una escola de sardanisme* (1998); Sílvia Caballeria i Rosa Sayós, *L'encís del riu. Llegendes,*

Grup de Recerca Folklòrica d'Osona. D'esquerra a dreta: Ignasi Roviró Alemany, Jaume Ayats Abeyà i F. Xavier Roviró Alemany. Folgueroles tardor 2000. Foto arxiu GRFO.

costums i tradicions de Torelló a l'entorn de l'aigua (1999); Jacint Torrents, *Gegants i caps de llúpia. La tradició gegantera a Vic* (1999).

Enmig de tot aquest moviment, les aportacions del GRFO signifiquen comprendre els fenòmens folklòrics des d'una perspectiva nova. Els treballs de recollida sistemàtica es plantegen des de la conversa i les disciplines de la comunicació.

L'Ausa i el folklore

Com ja és ben sabut, la revista *Ausa* és l'expressió de l'activitat científica del Patronat d'Estudis Osonencs. En la creació de l'entitat, el 1952, va determinar-se la creació d'unes seccions d'estudi. Una d'aquestes va ser, ja llavors, la de folklore. En aquells anys tristos i foscos del franquisme, totes les expressions en llengua catalana eren reprimides. La secció de folklore va iniciar-se en català i sempre més l'ha utilitzat. La creació literària i el folklore van ser disciplines reivindicatives de la cultura catalana. Expressaven, davant la dictadura, el caràcter i la idiosincràsia del nostre poble.

Miquel Bosch i Jover (1900-1960) va ser la persona encarregada de portar endavant la secció de folklore des d'aquell 1952 fins a la data de la seva mort. En aquesta primera etapa els treballs que es publicaren foren pràcticament seus

i sempre tenien un caràcter de notes o breus estudis sobre aspectes del folklore osonenc i català. Amb la seva mort, es deixaren de publicar articles de contingut folklòric i desaparegué la secció. Els articles sobre folklore que va escriure a *Ausa* són: «Verdaguer folklorista» (1952), «Folklore nadalenc» (1952), «Aspectes documentals del folklore» (1953), «El cant dels ocells» (1953), «El folklore i la prehistòria: llegendes orientadores» (1953), «Els pessebres vigatans de Mn. Jacint Costa» (1953), «Arxiu folklòric» (1954), un segon article «Arxiu folklòric» (1954), «Folklore de la vall de Tost (Urgellet)» (1955), «Folklore i etologia de la Vall de Tost» (1956), «Folklore i filologia» (1958). L'últim article publicat fou «Petita antologia folklòrica verdagueriana» (1960).

Gairebé vam haver d'esperar quatre decennis per reprendre la secció i els articles de folklore, que ja no serien ni d'aquelles temàtiques i amb aquella assiduïtat. El 1998, Ignasi Roviró Alemany en va prendre la direcció fins al 2006, i des de llavors passà a ocupar-se'n Xavier Roviró Alemany.

Que la represa de la secció no tingués la mateixa embranzida que en la primera època, Rafel Ginebra ho explica així: «Els primers anys de la revista *Ausa* són una font molt important per a l'estudi del folklore osonenc, sobretot a partir dels articles de Bosch i Jover, i de fet cal pensar que l'àmbit de la cultura popular i el folklore és potser un dels que semblarien més propis i adients per a una revista d'estudis d'àmbit comarcal com és *Ausa*, però es constata clarament que els articles dels primers anys no van tenir continuïtat. De fet, en part es deu simplement a la manca d'estudis en aquest àmbit, i en part també al fet que els pocs reculls o estudis que s'han realitzat han trobat via de difusió pròpia a través de les publicacions del Grup de Recerca Folklòrica d'Osona».³

Fins al moment present, la revista *Ausa* ha publicat una trentena d'articles, dues terceres parts dels quals corresponen a la primera època.

El monogràfic «El folklore d'Osona»

Del contingut

Els treballs agrupats en el monogràfic són de persones directament relacionades amb el GRFO i amb algunes branques del folklore.

Víctor Sunyol, a «Trobar la llengua», tot recordant la seva experiència en alguna recerca del GRFO, reflexiona sobre la llengua, la pròpia, l'experimentada, la nostra; la llengua «sentida» d'alguna de les persones que va conèixer a Rupit i que l'impactà com ho han fet els lingüistes i els creadors de teories sobre el llenguatge de la nostra gran tradició cultural.

3. Vegeu GINEBRA, Rafel. «Cinquanta anys de cultura i ciència des d'una perspectiva bibliomètrica. Anàlisi estadística de la revista *Ausa* (1952-2001)». *Ausa* [Vic], vol. XX, núm. 150 (2002), p. 569.

Rescatem de **Josep M. Pujol** un text paradigmàtic: «El folklore verbal: balanç d'actualitat i línies de futur», de 1991, inèdit fins aquest moment. Aquest text va servir per iniciar les Jornades d'Estudis Folklòrics en el desè aniversari de la primera recerca sistemàtica que va realitzar el GRFO, al municipi de Rupit-Pruit. Josep M. Pujol ha tingut una ascendència important sobre el GRFO: els ha donat fonaments per a la construcció teòrica del seu treball sistemàtic. El text s'ha de llegir des d'avui com un esglaó necessari que la disciplina del folklore a Catalunya havia de recórrer.

El text de **Carles Garcia**, «Caçadors de converses. El Grup de Recerca Folklòrica d'Osona», presenta amb cert detall el recorregut que ha fet el GRFO, tant pel que fa a les missions de recerca portades a terme a la comarca d'Osona, com a altres treballs d'investigació; passant pels currículums personals dels components, alguns elements de la metodologia i l'arxiu aplegat pel Grup.

Rafel Mitjans i **Teresa Soler**, a «El flabiol a Osona», fan un repàs complet de l'impacte i l'ús d'aquest instrument a la nostra comarca. Fan un repàs des dels primers vestigis dels quals se'n té notícia, a mitjan segle XIII, fins a arribar als flabiolaires que el GRFO, ja a finals del segle XX, ha entrevistat i enregistrat. És un estudi exhaustiu de l'instrument musical més popular de la tradició osonenca.

L'article «Els gèneres del folklore narratiu: conceptes, criteris i aplicació», de **Carme Oriol**, és una crida a la conveniència de classificar correctament els materials que provenen de la recerca. Es basa en els treballs de la folklorista Heda Jason i s'exemplifica amb resultats obtinguts pel GRFO.

Gianni Ginesi presenta l'estudi «La baladística a Catalunya. Entre identitat i societat», on a més de fer un repàs extens sobre aquesta categoria musical a Catalunya, n'estudia les dinàmiques socials, els gèneres i els models. Les seves reflexions sobre l'acte i els moments de cantar són molt pertinents i expliquen bona part de la feina realitzada pel GRFO.

L'estudi de **M. Àngels Bonet** i **Roser Reixach**, «Remeis tradicionals del Lluçanès. Apunts etnobotànics d'una comarca de la Catalunya central», té un interès especial. Trenta anys després que el GRFO dialogués amb les persones del Lluçanès sobre els usos de les herbes remeieres i les oracions curatives, les autores retornen al mateix territori per fer-hi la mateixa experiència. El contrast és interessant, tant pel que fa a la metodologia com als resultats.

Els tres últims articles són dels tres components del GRFO. **Xavier Roviró**, a «Les narracions en el folklore oral: contes i llegendes», dona bons materials narratius transcrits a partir dels enregistraments del Grup. Fa un repàs de les millors narracions sobre els temes que més han sortit al llarg de la seva

recerca: entre d'altres, encantades, condemnats, el follet, apareguts, contes, bandolers... En aquesta mateixa línia, **Ignasi Roviró**, a «Les idees i les coses. Aproximació al treball del GRFO», focalitza el seu treball sobre dues idees que estan a la base de moltes de les narracions aplegades al llarg dels anys. Es tracta d'una visió particular del cosmos: aquella que el divideix entre els éssers de «la part bona» i els de «la part dolenta». Complementant aquesta visió, l'article treballa una segona idea: l'aire és el lloc natural dels mals esperits. Tanca el monogràfic l'article «Les cançons i la construcció de la memòria», de **Jaume Ayats**. S'hi estudia l'ús que feien de la memòria els cantadors que s'han entrevistat al llarg dels anys, i s'interessa també per la capacitat creativa i per l'imaginari musical d'aquests transmissors de balades i cançons narratives. Aquesta anàlisi serveix per, posteriorment, reflexionar sobre l'ús actual de la tecnologia en la memòria musical i per plantejar reptes de futur.

De les il·lustracions

Donada la idiosincràsia del monogràfic, les característiques del treball del GRFO i el tarannà de la revista *Ausa*, hem cregut oportú no utilitzar (excepte en una ocasió) els elements gràfics amb què habitualment s'il·lustren els materials provinents del saber popular (boixos, fragments d'auques, dibuixos de la literatura de canya i de cordill...) i hem demanat a dos artistes que hi fessin les oportunes al·legories. Sí, a dos artistes. No un de sol. El treball del GRFO és un treball coral, fet a sis mans; com una gran peça musical, interpretada de manera sostinguda al llarg de gairebé 35 anys. També la il·lustració del monogràfic és un treball compartit. En la confecció hi han treballat quatre mans, dues d'en Guillem i dues d'en Raimon, i des de l'inici del projecte fins a la resolució final han passat gairebé 35 dies. Els membres del GRFO ja eren amics abans de començar el seu treball i pertanyen a una mateixa generació; en Guillem i en Raimon ja compartien amistat abans d'iniciar-se en l'art i són nascuts el mateix any i al mateix indret. Tots dos han dibuixat i han pintat, a l'uníson, sobre la mateixa tela i amb els mateixos colors; han compartit unes mateixes idees gràfiques, han resolt els problemes artístics d'una manera pròpia i han compartit una mateixa visió. Aquestes són, també, característiques dels membres del GRFO. En Guillem Bosch Folch i en Raimon Farré Moretó (tots dos nascuts el 1976) són arquitectes i professors de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (Universitat Politècnica de Catalunya) i de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de La Salle (Universitat Ramon Llull).

Els nostres artistes són bons viatgers; surten de casa sense la màquina fotogràfica i quan el paisatge (la ciutat, la gent, les cases, el retall de les muntanyes sobre el cel, l'*skyline*...) els pren, s'asseuen, treuen la llibreta, els pinzells i els colors i pinten. Són 'caçadors de paisatges'. Els components del GRFO han fet el mateix: són 'caçadors de converses'. Surten de casa sense un formulari i quan la situació (les persones, les paraules, els mots, les expressions, els con-

tinguts, les històries...) els pren, s'asseuen, esmolen els adjectius, els verbs, les partícules lingüístiques... i conversen. Els artistes dels colors pinten paisatges; els artistes de les paraules pinten converses. És per això que als primers els hem demanat un paisatge habitual dels nostres altres artistes.

I l'àgora de Vic, com a icona, ha estat escollida com el paisatge on és més propi que excel·leixin els colors de les converses. Les nostres ciutats van fer-se a redós dels mercats i de les places, llocs de trobada de les persones per intercanviar-se idees, paraules i coses. Per parlar-hi, per conversar-hi. Una plaça és un emblema gràfic d'una conversa.

En cadascuna de les obres, els artistes reposen llurs mirades; els artistes plàstics, en les formes de les coses, en els colors i les textures del real, en els detalls que configuren els balcons i les finestres de la plaça (llocs d'observació atenta, sigui dit de passada); els de l'art de la paraula, en les formes dels mots, en els colors i en les textures de les històries narrades, en els detalls de la conversa (segons els llatins, allò viscut conjuntament). La mirada atenta vers els detalls uneix, doncs, tant els nostres il·lustradors com els membres del GRFO.

Per la meticulositat posada en la forma, uns i altres només ens poden donar fragments en contextos de significat. No hi ha altra cosa. En Guillem i en Raimon tracen les formes de les cases, de les teulades, del cloquer i de les persones... en un context de significat que és una plaça; cada una d'aquestes cases, teulades i finestres reclama les altres finestres, teulades o cases de la Plaça, de Vic, d'Osona i de Catalunya (de la nostra cultura, en definitiva); de la mateixa manera, doncs, els fragments significatius que en Xevi, en Jaume i l'Ignasi —el GRFO— ens donen de les converses que han mantingut amb centenars de persones de la nostra comarca, reclamen també el contingut de les altres converses que no han publicat i que guarden —com un bell tresor ja digitalitzat— en el seu arxiu. Reclamen, també, el contingut del folklore recollit amb anterioritat a Osona i a Catalunya. Aquest és el motiu pel qual cada un dels articles que publiquem en aquest monogràfic va precedit per un fragment significatiu del dibuix d'en Guillem i d'en Raimon i per un fragment d'una peça recollida per en Xevi, en Jaume i l'Ignasi. En un moment determinat del monogràfic, tots aquests fragments troben el seu lloc en el context pertinent.

I, finalment, un treball així, el del GRFO i el dels il·lustradors, només pot ser fet per la força de les paraules. Els mots s'han d'escollir, els colors s'han de triar; els fragments s'han de discutir, les línies de fuga s'han de concordar. Només el diàleg i les converses entre els artistes poden donar obres corals.

F. XAVIER ROVIRÓ ALEMANY
IGNASI ROVIRÓ ALEMANY

TROBAR LA LLENGUA (HOFMANNSTHAL, PERE FONT, BECKETT)

Sovint és difícil escatir d'on provenen les idees que cadascú s'ha anat forjant al llarg del temps i que li poden ser fonament per a alguns aspectes de la vida o de la construcció intel·lectual. Lectures, converses, pràctiques, vivències, mestres... És tota una constel·lació de circumstàncies i experiències que contribueixen a la creació —sempre provisional i sempre mutant— d'allò que se'n diuen les idees pròpies, o els principis o bases d'una ideologia o d'una pràctica. De la influència d'alguns d'aquests factors sovint no se'n és conscient; un text llegit de passada, una lectura infantil, una conversa agafada al vol o l'actitud d'una persona respectada poden pesar tant com l'estudi aprofundit d'un autor cabdal. I de molts d'aquests orígens se'n perd el rastre i la memòria, de manera que és com si aquelles idees sempre haguessin existit amb (i en) la persona. De tant en tant, un antic llibre subratllat, els apunts d'una conferència oblidada o algun altre testimoni mostren la pista, l'origen d'aquella certesa que semblava innata.

Quan en Jaume Ayats, l'Ignasi Roviró i en Xavier Roviró, a principis de la dècada de 1980, van constituir el Grup de Recerca Folklorica d'Osona i començaven la seva recerca de la tradició oral de la cultura popular, segurament no eren conscients de l'abast i la importància que aquest treball arribaria a tenir en l'àmbit de la teoria i la pràctica de la recerca de la cultura popular. Vaig tenir la sort de viure aquests inicis i ser testimoni directe del seu compromís amb el projecte i de la voluntat de rigor en una activitat —la recollida de fonts orals— de la qual pràcticament no hi havia referents moderns i «científics» d'on poder aprendre o a partir dels quals poder establir uns codis de pràctiques (tant del contacte i la relació amb els informants, com de la realització de les entrevistes, de la seva transcripció o de l'anàlisi i la catalogació del material obtingut); protocols que van haver de crear-se ells mateixos a base d'intuïció, d'experiències i de corregir errors. Uns protocols —tot s'ha de dir— que si per un cantó van sorprendre especialistes europeus quan van començar a tenir-hi contactes, per altra banda han estat seguits per pocs «recercadors» al nostre país, cosa que ha fet que disposem de pocs treballs fiables i seriosos i sí d'un gran nombre de reculls de declaracions i testimonis que el mateix mètode de recollida invalida com a document històric, cultural o antropològic.

També vaig tenir la fortuna (i la veritable consciència en va arribar més tard) d'acompanyar-los alguns dies en cada una de les estades de treball de camp al Collsacabra, les Guillerries i el Lluçanès. Compartir conversa amb en Pere Font, en Josep Crous o en Joan Balmes, «Caiot», va ser una experiència humana i cultural irrepetible i immesurable. Sentir parlar o cantar aquells homes i dones i escoltar-los explicar, o dir, el seu món era una connexió directa, vital, radical, amb allò que som de més individual, particular, i de més col·lectiu. Són inesborrables la veu i el rostre d'en Pere Font, al voltant de la taula vella de fusta amb el porró, recordant quan de petit havia sentit el Mal Caçador, i la convicció amb què desgranava la seva cosmogonia i la seva visió del món. És inesborrable en Josep Crous, el «Ferotge», cuinant-se a la llar de foc d'una casa en el mateix estat que dos o tres-cents anys enrere com si fos al mig del bosc, amb tota la seva bonhomia feréstega, mentre deia històries i sabers de tota mena. És inesborrable el «Caiot», a la seva caseta moderna, rememorant relats tant d'encantats i dimonis com de bandolers o de la guerra que va viure.

Potser és més tard quan arriba la consciència que hem estat testimonis —segurament els darrers— d'un tipus de vida que la societat ja no admet, d'unes persones a qui ja no es permet cap mena d'encaix en el món que ens hem fet, ja sigui per la manera de viure, com en Josep Crous, o per l'imaginari mental i cultural, com en Pere Font. I hem estat testimonis d'una llengua (i, naturalment, d'una cultura) que, per dissort de tots, ja no existeix.

Una cultura i un món, unes cosmogonies, uns mites de la creació, que entronquen directament amb les que coneixem provinents de les antigues civilitzacions babilòniques, d'Amèrica Central, dels indis de Nord-Amèrica, de cultures centreafricanes... No m'és pertinent a partir d'aquí proclamar teories unificadores massa arriscades, però sí expressar la fascinació per la meravella que és la humanitat i les seves formes culturals. (I apuntar que caldria revisar del tot el concepte d'«exotisme», que potser és només una qüestió de cronologia.)

Hem tingut el privilegi de viure i de sentir («sentir»; no només «escoltar», sinó sentir en tot el seu abast conceptual i emotiu, cultural) una llengua, gosaria dir, en estat «pur», en un «estat primer», de pre-coneixement; una llengua gairebé «pre-socialitzada» —i sóc ben conscient que el terme i l'afirmació són massa atrevits i comporten problemes i contradiccions de tot tipus—; pre-socialitzada en tant que molt sovint el parlant sembla parlar per a ell mateix en un soliloqui intern de rememoració o recapitulació. Una llengua intuïtiva, allò que ens agrada imaginar com a «natural»; una parla feta des de fora de qualsevol convenció, no ja gramatical, sinó prescindint de qualsevol aspecte de l'acte comunicatiu que no sigui el de la comunicació —millor, l'«expressió»— més elemental (que, com acabem de dir, moltes vegades també desapareix). Per això es podria parlar d'una llengua en estat pur. Gairebé com un «deixar que la llengua parli» provocat per la inconsciència lingüística que dona el tenir la llengua com a part connatural d'un mateix; és a dir, potser la més alta consciència.

En el pròleg al segon volum de *El Folklore de Rupit i Pruit* que va publicar el Grup de Recerca Folklòrica d'Osona dedicat a les narracions (Vic: Eumo, 1984), el doctor Joan Veny entre altres coses posava èmfasi en les formulacions lingüístiques dels textos recollits, en el valor i la riquesa d'aquests testimonis des d'aspectes com la dialectologia o els idiolectes fins als mots-falca o les blasfèmies. Certament, aquest volum és una peça lingüística de primer ordre, no només com a testimoni d'uns usos ja pràcticament perduts del tot, sinó que també, i en el mateix grau, és una peça narrativa, literària, que treu a la llum la veritable arrel i naturalesa de la llengua i dels actes de parla, oral o escrita. I, encara, una llengua com mai més no l'escoltarem, una llengua preciosa; un lèxic, una fonètica, unes cadències, unes melodies, una riquesa de quan la llengua encara era música i escoltar era un goig per al seny i per als sentits, per a l'ànima.

(Sia dit de passada que urgeix una reedició d'aquest llibre per donar a les noves generacions —i a molts lectors que no van poder tenir-la— l'oportunitat de fruit d'aquest tresor lingüístic i cultural i créixer amb ell.)

Després d'assumir la crisi del llenguatge i fer-se còmplice de la *Carta de Lord Chandos* de Von Hofmannsthal i de provar d'entrar en Wittgenstein per les esclatxes dels seus textos; després dels miralls de Mallarmé, i Joyce, i Woolf, i Beckett, i Handke; i Hac Mor, i Sarah Kane, i Danielle Collobert, i tants i tants d'altres, propers i llunyans; després i entremig de poètiques i tractats; després i entremig de les filosofies del llenguatge... Després i entremig de tantes disquisicions teòriques i de tant de treball sobre la llengua —i en la llengua i amb la llengua—, sempre la veu d'aquests homes i aquestes dones, sempre la seva parla, sempre la seva veu recordant i ensenyant que tot això ja hi era.

Sempre la sospita, la certesa, que la llengua a què hem arribat a partir d'elucubracions filosòfiques i literàries, a partir de la pràctica de la creació, a partir de la mudesa; la llengua que ens anem construint com a rai de salvament del naufragi de la llengua; aquesta llengua provisional i indigent, particular, sempre plena i sempre mancada... Sempre la sospita i la certesa que aquesta llengua a què hem arribat és la mateixa llengua d'en Pere Font, del Ferotge, d'en Caiot; la llengua del qui parla, no del qui diu; la llengua de qui en/raona, la del parlar —o el dir— com a verb intransitiu; la llengua que mostra (i és) un discurs previ a la llengua; la llengua no empresonada per cap poder o força constrenyedora de cap tipus; la llengua quan s'expressa a través dels parlants que la posseeixen perquè ella els posseeix. La llengua d'uns parlants que la tenen, que la són, de la mateixa manera que tenen, que són, la terra, el país. (En el sentit més estrictament romàntic, ara sí.)

Una llengua que esdevé essencial i exacta a partir de la redundància, del pleonasma, de l'estricta particularitat, de la inexactitud dels mots-falca. Una llengua que integra ben vius (suposats) arcaïsmes i que al costat d'idiolecta-

lismes tal vegada unipersonals integra dialectalismes llunyans vinguts per les vies més impensades. Una llengua que inconscientment és l'últim reducte d'expressions i usos que ja no són. Una llengua que defuig moltes de les convencions fonètiques per adaptar-se a l'única convenció possible: la de l'ara i aquí del parlant com a recull i hereu de tots els que l'han precedit. Una llengua que elabora un discurs clar i directe fet de digressions i excursos. Un discurs que pot emprar qualsevol de les persones del verb sense per això canviar el punt de vista. Un discurs en què la sintaxi real no és mai la de la frase explicitada i, per això, desconjunta i disloca la gramàtica. Un discurs en què adverbis i connectors, i pràcticament totes les partícules, fan la seva via seguint aquella sintaxi real, pre-lingüística, i mostren com temps i lloc («on» i «quan») són a l'arrel de tots els lligams lògics i conceptuals, i com totes aquestes relacions tenen per origen una metàfora o s'hi resolen. Un discurs sovint estructurat al voltant de les exclamacions, els renecs; estructurat a partir de la pura subjectivitat del parlant en relació a allò de què parla.

Una llengua, en definitiva, situada al mateix punt on l'han anada a buscar o on l'han construïda, a partir dels inicis del segle xx, els autors compromesos amb la contemporaneïtat, amb la crisi del llenguatge, amb la naturalesa de la llengua i del dir. Es podria dir, una llengua «radical», a l'arrel. Es podria dir que hi ha un fil que uneix Beckett amb Pere Font, que hi ha un lloc on es troben en Josep Crous i James Joyce. Es podria dir, al capdavant, que només hi ha una llengua plena, vingui d'on vingui; i això ens ho han ensenyat també aquests homes i aquestes dones des dels fondals de les Guïlleries i els racons del Collsacabra, des del seu posseir la llengua que els posseeix, des del seu ésser més pur i més fondo.

I nosaltres n'hem estat testimoni, i d'ells també ho hem après, tant com dels llibres i de les lletres. I així ells ens han fet ple i veritable aquest aprendre: dels llibres i dels homes, de les lletres i de la vida.

Sovint és difícil escatir d'on provenen les idees que ens hem anat forjant al llarg dels anys i que ens són fonament per alguns aspectes de la vida i la construcció intel·lectual i vital. A vegades no som conscients de la influència i del pes d'algunes circumstàncies, i a vegades en perdem el rastre i la memòria i sembla com si aquelles idees haguessin nascut amb nosaltres. Però d'altres en recordem molt bé l'origen, sobretot si l'experiència —intel·lectual o vital— ens va colpir a fons. I és una consciència feliç. És un regal que en el nostre imaginari de referents convisquin Joan Balmes amb Mírcea Eliade, els germans Isidre i Pere Moles amb Antoni M. Alcover, Enric Valor i Joan Amades, Josep Crous amb Ludwig Wittgenstein o Pere Font amb Samuel Beckett. És un regal preciós, dels que es guarden i es mostren amb joia i orgull; un regal dels que ens han fet el que som.